

De opvoeders

Wat filosofie
de schipperende
ouder kan leren

Stine Jensen
en
Frank Meester

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden op copyright van fotomateriaal te bereiken. Zij die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op deze rechten, kunnen zich tot de uitgever wenden.

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Sebes & Bisseling Literary Agency te Amsterdam.

© Stine Jensen en Frank Meester, 2017

© Hollands Diep, Amsterdam 2017

Omslagontwerp: Bas van Vuurde

Typografie: Krijnie Gerritsen, *bijzee*

Foto auteur: © Valerie Granberg

ISBN 978 90 488 4303 9

ISBN 978 90 488 3844 8 (e-book)

NUR 854

www.hollandsdiep.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Hollands Diep is een imprint van Overamstel Uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

INLEIDING

Het schippersyndroom	7
----------------------	---

SCHIPPERDILEMMA 1

Streng zijn of luisteren naar je kind?	31
1. Luisteren of sturen?	33
2. Kant versus Locke: regels of gewoonte?	41
3. Slap westers versus streng Surinaams	51
4. De schipperende BN'er	67
5. Spiritueel opvoeden: radicaal luisteren	81
6. Positieve en negatieve vrijheid	93

SCHIPPERDILEMMA 2

Streven naar persoonlijk geluk of naar goed burgerschap?	107
1. Voelen of vormen?	109
2. Plato versus Rousseau: burger of vrij?	117
3. Aristoteles, het juiste midden	129
4. De digitale wereld: een gezonde gewoonte	137
5. Het gelukkige kind	145
6. Een goede burger zonder opleiding	157

SCHIPPERDILEMMA 3

Genderneutraal of opvoeden als jongetjes en meisjes?	167
1. Feminisering of testosteron?	169
2. Simone de Beauvoir en Judith Butler: maakbaarheid en taal	181
3. Jongensbreinen, meisjesbreinen	197
4. Kwade genen of slechte ouders?	209
5. Genderneutraal in Scandinavië	217
6. Genderbewust opvoeden	223

Durf te schipperen!	227
---------------------	-----

Dankwoord	239
-----------	-----

Biografie	241
-----------	-----

Literatuur	243
------------	-----

Illustratieverantwoording	247
---------------------------	-----

INLEIDING

Het schippersyndroom

Stine (45):

Behalve filosoof, schrijver en programmamaker ben ik alleenstaande moeder van een dochter van zeven. Mijn dochter woont vier dagen per week bij mij, de andere dagen is ze bij haar vader. Als ze bij mij is, hebben we het vaak erg gezellig samen. Als moeder scoor ik uitstekend op uitjes: ballenbakken, kinderfilms, Artis. Een duidelijke opvoedmethode heb ik niet. Dat wil zeggen: ik doe waarvan ik denk dat goed is. Toch worstel ik met opvoedvraagstukken. Wil ik het té gezellig houden? Is het wel goed om haar achter de televisie te laten eten? Hoe ben je met zijn tweeën een gezin?

Ik groeide zelf in de jaren zeventig op, in een middenklasse gezin in Oegstgeest. We woonden in een rijtjeshuis met om ons heen overwegend CDA-stemmers. Mijn zus en ik werden volgens de Scandinavische methode opgevoed: kinderen zijn klein, maar wijs. Ze kunnen veel verantwoordelijkheid en vrijheid aan. Ik hielp mee in het huishouden – elke dag afwassen en één keer per week koken – en ik speelde vaak zelfstandig buiten, zonder toezicht van mijn ouders. Anders dan Nederlandse kinderen vroeg ik mijn ouders voortdurend om toestemming als ik iets wilde – dat werd met de paplepel ingegoten, een zin begin je met ‘Mag ik’. Aan de andere kant was ik veel zelfstandiger. Terwijl Nederlandse

kinderen bijvoorbeeld altijd een tijdstip meekregen waarop ze thuis moesten zijn – een afspraak die ze altijd probeerden te overtreden – noemden mijn ouders nooit een verplichte eindtijd. ‘Je weet zelf heel goed hoe laat je thuis moet zijn.’

Frank (47):

Ik ben filosoof, muzikant, getrouwd en vader van twee zoons. Ik werd jong vader, tijdens mijn studententijd. Mijn zoons zijn inmiddels twintig en tweeëntwintig. De een studeert, de ander is muzikant en presentator. Beiden wonen nog thuis, tot ambivalent genoeg. Ben ik een comfortabel hotel voor mijn jongens en wordt het niet eens tijd om ze uit huis te schoppen? Of moet ik ze juist een warm nest bieden zolang ze daar nog behoefte aan hebben? Moet ik ze kostgeld laten betalen? Verkeer ik niet op al te vriendschappelijke voet met mijn kinderen?

Ik groeide op met drie oudere broers in Amstelveen. Mijn ouders lieten zich inspireren door oosterse mystieke denkers als Bhagwan Shree Rajneesh en de Maharishi. Op de gang hing een prikbord waarop allerlei spreuken stonden, zoals deze van Kahlil Gibran: 'Je kinderen zijn je kinderen niet/ Zij zijn de zonen en dochters van 's levens hunkering naar zichzelf. Zij komen door je, maar zijn niet van je, en hoewel ze bij je zijn, behoren ze je niet toe./ Je mag hen je liefde geven, maar niet je gedachten,/ want zij hebben hun eigen gedachten. (...)/ Jullie zijn de bogen, waarmee je kinderen als levende pijlen worden weggeschoten.'

Mijn ouders gaven ons veel vrijheid, stimuleerden de dingen die we deden en stonden altijd achter ons. Ik was gek op skateboarden en daarom bouwde mijn vader samen met mij een halfpipe in de tuin. Toen de buurman een keer kwam klagen vanwege de herrie die de skatebaan gaf, zei mijn vader dat hij niet moest zeuren. Behalve veel vrijheid, gaven ze ons ook veel aandacht: ze waren er voor ons.

Boeken van opvoedgoeroes schetsen tegenwoordig vaak een spookbeeld: we zijn geneigd onze kinderen te veel te verwennen. Opvoeddeskundige en auteur van *Het verwende kind syndroom* (2012) Willem de Jong spreekt van ‘tefalcongeren, het kleine-keizersyndroom’. Het fenomeen beperkt zich niet tot Nederland; in Canada heet het ‘The Pampered Child Syndrome’ en in Australië ‘Teenage Affluenza’. Verwennen komt in verschillende soorten. Je kunt een kind overladen met geschenken, gewoonweg niet weten wat je er pedagogisch mee aan moet, of je kunt het overdonderen met complimenten. Er worden geen grenzen gesteld, er wordt niet opgevoed vanuit een plan. Met name alleenstaande ouders lopen het risico hun kinderen problematisch te verwennen, omdat zij gebukt kunnen gaan onder een sterk schuldgevoel. Dat is niet zonder risico. Problematisch verwende kinderen hebben meer kans op depressies en een laag zelfbeeld, en ouders komen in de rol van ‘rescue helicopter’ (overbezorgd en beheersend) terecht. Het omslag van Willem de Jongs boek is veelzeggend: een humeurig meisje in een prinsessenjurk.

De Vlaamse filosoof Paul Verhaeghe constateert hetzelfde probleem in zijn veelbesproken boek *Autoriteit* (2015). Autoriteit is een probleem geworden. Ouders zijn hun vanzelfsprekende gezag

kwijtgeraakt, en dat heeft ernstige maatschappelijke gevolgen: een generatie ongeduldige, depressieve en faalangstige kinderen leert niet om verantwoordelijkheid te nemen. Ook ontstaan er conflicten tussen ouder en kind: 'Als mama haar veertienjarige dochter haar beste vriendin noemt, en paps zijn twaalfjarige zoontje aanspreekt als "mannen onder elkaar", dan creëren ze een illusie van gelijkheid. Pubers zullen de situatie snel willen domineren, met herhaalde conflicten tot gevolg.' Verhaeghe schetst het sombere beeld van de 'oudermishandeling', waarbij ouders bang zijn voor hun kinderen en hen zo veel mogelijk uit de weg proberen te gaan. Er is dus een herstel van autoriteit nodig: ouders zouden meer tijd moeten vrijmaken voor de kinderen en duidelijk 'nee' moeten laten horen. Daarnaast kan de gemeenschap een rol spelen bij de opvoeding van een kind. Want opvoeden, dat doe je niet alleen.

Er is ook een tegengeluid. Nederlandse kinderen komen in de Child Happiness Index steevast als de gelukkigsten ter wereld uit de bus, en dat zou komen juist omdat ze op gelijke voet met hun ouders verkeren. Nederlandse kinderen geven aan dat ze mogen meepraten met volwassenen en deel mogen nemen aan besluitvorming. Ze voelen zich daardoor gehoord en gezien. Als Kants Verlichtingsidee 'je bevrijden uit onmondigheid' ergens heeft postgevat,

dan is het wel in Nederland. En dat is niet iets om over te somberen, maar iets om te koesteren. Omringende landen vragen zich af hoe de Nederlanders de hoge positie op de ranglijst voor elkaar krijgen. Engelse kranten (Engeland eindigt als dertiende van de zestien onderzochte landen) staken de loftrompet over het stressvrije opvoeden van de Nederlandse ouders, en lardeerden hun artikelen met schattige beelden van neuzende blonde krullenbollen in een tulpenbollenveld.

Maar ook deze theorie roept een tegengeluid op: moet een 'gelukkig' kind wel het doel van de opvoeding zijn? Of kun je, zoals de Nederlandse hoogleraar pedagogie Micha de Winter stelt, beter streven naar een opvoeding die ertoe leidt dat een kind als burger kan meedraaien in een collectief – de gemeenschap en de maatschappij – en hoort daar niet ook bij dat

Engelse kranten zien in het Nederlandse kind een blakend rolmodel voor de rest van Europa.

je kinderen dingen leert die in eerste instantie niet lijken bij te dragen aan hun individuele geluk, zoals opruimen of anderen helpen? Wat is eigenlijk de gewenste uitkomst van de opvoeding?

Moet je je als ouders nu wel of niet zorgen maken? Welk opvoedkundig geluid moet je volgen? Dat van de professional, de filosoof, de pedagoog, van een wereldwijd onderzoek naar geluk, of dat van moeders en vaders die vanuit eigen ervaring en waarneming spreken? De berg opvoedboeken en columns die op deze vragen een antwoord willen geven groeit intussen gestaag door. Als een wipwap verschuift het perspectief van een sombere waarschuwing aan de ouder naar een opgewekte veer in de kont van diezelfde ouder, en weer terug.

Het schipperen van ouders en van onszelf als opvoeders – doe ik het nu wel of niet goed? – is het uitgangspunt van dit filosofische boek over opvoeden. Het idee ervoor ontstond tijdens de theatervoorstelling *Het opvoedcircus*, waarmee wij, Frank en Stine, in 2016 en 2017 door het land toerden. Deze voorstelling was op haar beurt ontstaan naar aanleiding van een televisie-uitzending over opvoeden die Stine maakte voor omroep HUMAN en die in het voorjaar van 2016 werd uitgezonden: *Dus ik ben... een goede opvoeder*.

Centraal hierin stond de vraag hoe je er als alleenstaande ouder voor zorgt dat je je kind niet te

veel verwent. Stine gaf een inkijkje in haar twijfels over het opvoeden van haar zevenjarige dochter. Geeft ze haar dochter niet te veel cadeautjes? Moet ze niet af en toe een ferm 'nee!' laten horen? Met het boek *Franse kinderen gooien niet met eten* van de Amerikaanse Pamela Druckerman onder de arm, nam ze een kijkje op een Frans lyceum in Bordeaux. De kleuters aten tussen de middag een exquisite viergangendiner met mes en vork; de middelbare scholieren reageerden ontzet op de vraag van Stine of het oké was om met je kind voor de televisie te eten. *Mais non!* 'Un cadre', dat was wat je als kind nodig had. En je moest begrijpen dat je ouders niet je vrienden zijn. In het programma werd vervolgens de strenge aanpak tegenover de verbindende aanpak van het luisteren naar je kind gezet. De Franse communicatiedeskundige Oriane Boyer verwees het autoritaire opvoeden naar de prullenbak en stelde dat kinderen niet zouden moeten gehoorzamen aan hun ouders omdat die zich als een politieagent gedragen. Daarvan krijg je juist lastige pubers. Wie luistert naar wat het kind te zeggen heeft, krijgt meer voor elkaar dan wie zonder toelichting 'nee' zegt en alleen maar grenzen stelt.

De filosofieserie *Dus ik ben* liep al enkele jaren, maar nooit eerder ontving Stine zoveel uitgesproken reacties als op deze uitzending. Ze varieerden van

openhartige bekentenissen, steun en tips tot felle kritiek en afkeurende uitlatingen.

@Noortje89

21 jun.

#DusIkBen teruggekeken. Weet nu in elk geval dat ik later niet wil opvoeden zoals Stine Jensen.

@Juulmanders

19 jun.

Tenenkrommende ouder-kind relatie in documentaire Stine Jensen op Nedz. Toch maar snel weer voetbal kijken.

Marianne

post@stinejensen.nl

Ha Stine,

Goed programma DUS IK BEN!

Tijdens een aflevering van Dus ik ben zag ik je dochter (prinses) voor de tv – en niet met aandacht voor het eten – kleine tomaatjes eten die ze heel in haar mond stopt. Zou je a.u.b. voortaan de tomaatjes doormidden willen snijden, want zo’n klein glad tomaatje kan heel gemakkelijk in de luchtpijp belanden! Dat is dus niet wat je wil! Succes verder met de uitzendingen en neem de regie in huis weer over van je dochter, want dat kun je heel goed zelf.

Lieve groet van een oude ‘oppasmoeder’,

Marianne

1. Luisteren of sturen?

Er wordt wat af geschipperd over oefenen voor muziekles. Tijdens onze theatervoorstelling ging het regelmatig over dit onderwerp. Veel ouders hadden op de kaartjes waarop wij vroegen naar hun opvoeddilemma een anekdote of vraag over muziekles ingevuld.

Marc:

*Ik wil vrij opvoeden, maar betekent dit dat mijn kind alles beslist?
Mag hij dan ook na een paar maanden stoppen met pianoles?*

Esther:

Muziek: moet ik opleggen dat er geoefend moet worden of moet ik ze zelf laten spelen? Maar bij dat laatste gebeurt er vaak (te) weinig.

Julia:

Mijn dochter zit op vioolles. Ze wilde dat zelf erg graag en dus hebben we een dure viool gekocht. Nu, na een maand, wil ze ineens niet meer. Wat te doen: het haar nu door de strot duwen? Ik wil niet haar liefde voor muziek verpesten door te dwingen, maar ik erger me er ook aan dat ze er zo snel genoeg van heeft.

De reacties op dergelijke dilemma's van het publiek waren meestal vrij eenduidig. Als Stijn op muzieklles wil, dan moet hij ook studeren. Dat moet de regel zijn. Hij beslist niet zelf of hij studeert of niet. Dat doet zijn moeder of vader. Die zit aan het roer, niet het kind. Streng zijn dus! Maar er bestaat geen duidelijk recept voor strengheid. Komt streng zijn alleen neer op duidelijke regels? Wat zijn duidelijke regels precies en hoe communiceer je die? En welke sancties zijn effectief als je kind blijft weigeren? Stel nu dat Stijn herhaaldelijk aangeeft dat hij studeren zo saai vindt, misschien moet je dan als ouder toch luisteren en onderzoeken wat er precies scheelt. De schipperende ouder doet beide: die luistert, communiceert de regel, luistert opnieuw, aarzelt over de regel, wikt en weegt, roept wat hulp in, krijgt advies, moet dat advies ook weer wege, enzovoort.

In de jaren vijftig kon je alle antwoorden op zulke vraagstukken opzoeken in een en hetzelfde opvoedboek: Dr. Benjamin Spocks *Baby- en kinderverzorging en opvoeding* (1946). Dr. Spock zou het wel weten: Stijn moet oefenen en op die regel is geen uitzondering. Als hij blijft weigeren kan het voorkomen dat je als ouder fysiek moet ingrijpen. Tuchtiging (oftewel: slaan) kan soms nodig zijn in de opvoeding, aldus Spock.

In deze tijd zou je Spock tot de autoritaire opvoeders rekenen. Niet het individuele kind met zijn of haar karakter staat bij hem centraal, maar de 'normale' ontwikkeling van 'het kind'. En die normale ontwikkeling vergt een stevige hand van de opvoeder. Toch betekende Spocks 'autoritaire' opvoedboek een breuk met het nóg autoritairder geluid van de jaren dertig. Zo was lichamelijk straffen bij hem nog niet per se verboden, maar geestelijk straffen was al wel uit den boze. Zijn boek werd verschillende keren herdrukt en iedere herdruk bevatte weer aanpassingen

Hoewel je Spock nu tot de autoritaire opvoeders zou rekenen, werd hij in zijn tijd juist als revolutionair beschouwd omdat hij het kind centraal stelde. Hij was iets minder baanbrekend als het erom ging wie de zorgtaken het beste op zich kon nemen, zoals het omslag van zijn opvoedklassieker uit 1946 toont.

